
ELS PARCS DEL GARRAF, OLÈRDOLA I EL FOIX

Dossier de l'educador

Parc del Garraf

Parc d'Olèrdola

Parc del Foix

**Diputació
Barcelona**

Xarxa de Parcs Naturals

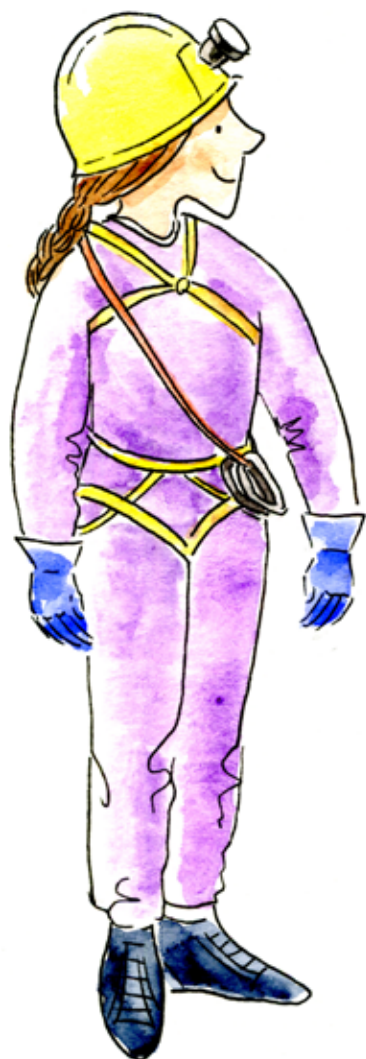
1. LA JÚLIA ENS EXPLICA EL PARC

L'exposició

«Els parcs del Garraf, Olèrdola i el Foix» és una exposició que té com a objectius donar a conèixer la gestió i els valors naturals i culturals d'aquests espais naturals protegits i apropar-los a la població visitant, en especial els escolars. Al llarg de l'exposició, la Júlia, una espeleòloga habitual del Garraf, obrirà les portes dels parcs als visitants.

El dossier

Aquest *Dossier de l'educador* presenta els continguts íntegres de l'exposició per tal que els docents que acompanyin el grup d'escolars tinguin accés previ als continguts i puguin preparar adequadament la visita. Alhora, el quadern fa alguns aclariments per interpretar els continguts de l'exposició, que es detallen a la taula següent. El treball es complementa amb les activitats del dossier de l'alumne corresponent.

Benvinguts als parcs!

Hola, soc la Júlia i soc espeleòloga!
Això vol dir que m'agrada entrar en coves i baixar per avencs.

Em voleu acompanyar a conèixer aquests parcs?

Anirem des de les profunditats fins al cel, des del mar fins als cims!

Els continguts de l'exposició

Presentació	La Júlia, l'espeleòloga, presenta els parcs
L'abraçada del mar i la terra	El paisatge i les dades dels parcs
Els colors de la pedra	La geologia dels parcs
El que es veu	La vegetació i la climatologia
El que hi ha amagat	Les coves i els avencs
Quin moviment!	La fauna dels parcs
Adeu mosquits!	Els ratpenats com a bioindicadors
El mar des de fora	L'ecosistema dels penya-segats
El mar des de dintre	L'ecosistema marí
L'aigua més dolça	El pantà de Foix
Des de l'aire	Els ocells dels parcs
Què hi veuen els ocells?	Els cetacis
Grans recorreguts	Punts destacats de la història als parcs
	La transhumància
Les tècniques tradicionals	Els forns de calç i les construccions de pedra seca
Olèrdola, la muntanya de la història	Des dels ibers fins als romans
Els més antics	Els cessetans
Esglésies, ermites i castells	El romànic als parcs
Uns parcs per a tothom	Els parcs i la gestió de la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona. L'educació ambiental, la conservació de la biodiversitat i el suport al desenvolupament econòmic sostenible
Elements de suport	Continguts
El quiosc del Garraf, Olèrdola i el Foix.	Joc interactiu «Et posem a prova»
Torre prismàtica amb:	Dispensador de fullets dels parcs
	Llapis, llibreta i bústia per a comentaris, suggeriments i dibuixos
Joc de les parelles	Taula amb joc de fusta
Pantalla amb audiovisual	<i>Benvinguts als parcs del Garraf, Olèrdola i el Foix</i>

Et posem a prova

Al final del recorregut, l'exposició proposa als alumnes un joc interactiu no digital per aprofundir en el coneixement de la natura dels parcs consistent a saber d'una llista de deu animals quins són vertebrats i quins no.

ANIMAL	RESPOSTA	SOLUCIÓ
Anguila	Vertebrat	
Estrella de mar	Invertebrat	
Dofí llistat	Invertebrat	
Dragó	Invertebrat	
Migradora dels cards	Vertebrat	

2. L'ABRAÇADA DEL MAR I LA TERRA

Descripció del plafó

En aquest plafó se'ns fa una descripció de la varietat de paisatges que conforma els tres parcs, amb el riu Foix com a fil conductor: des dels ramats fins als dofins, passant per camps, cingleres i penya-segats.

Les dades geogràfiques

Els parcs del Garraf i Olèrdola conformen el contrafort sud-oest de la Serralada Litoral Catalana, se situen a cavall de les comarques del Baix Llobregat, l'Alt Penedès i el Garraf. El Parc del Foix està situat a l'Alt Penedès.

Tots tres parcs junts tenen una superfície de poc més de 19.000 hectàrees: el Parc del Garraf, 12.377 ha; el Parc d'Olèrdola, 608 ha, i el Parc del Foix, 3.157 ha. En formen part tretze municipis: Avinyonet del Penedès, Begues, Castelldefels, Gavà, Olesa de Bonesvalls, Olivella, Sant Pere de Ribes, Sitges i Vilanova i la Geltrú (Parc del Garraf); Canyelles i Olèrdola (Parc d'Olèrdola); Castellet i la Gornal i Santa Margarida i els Monjos (Parc del Foix).

Un passeig pels parcs

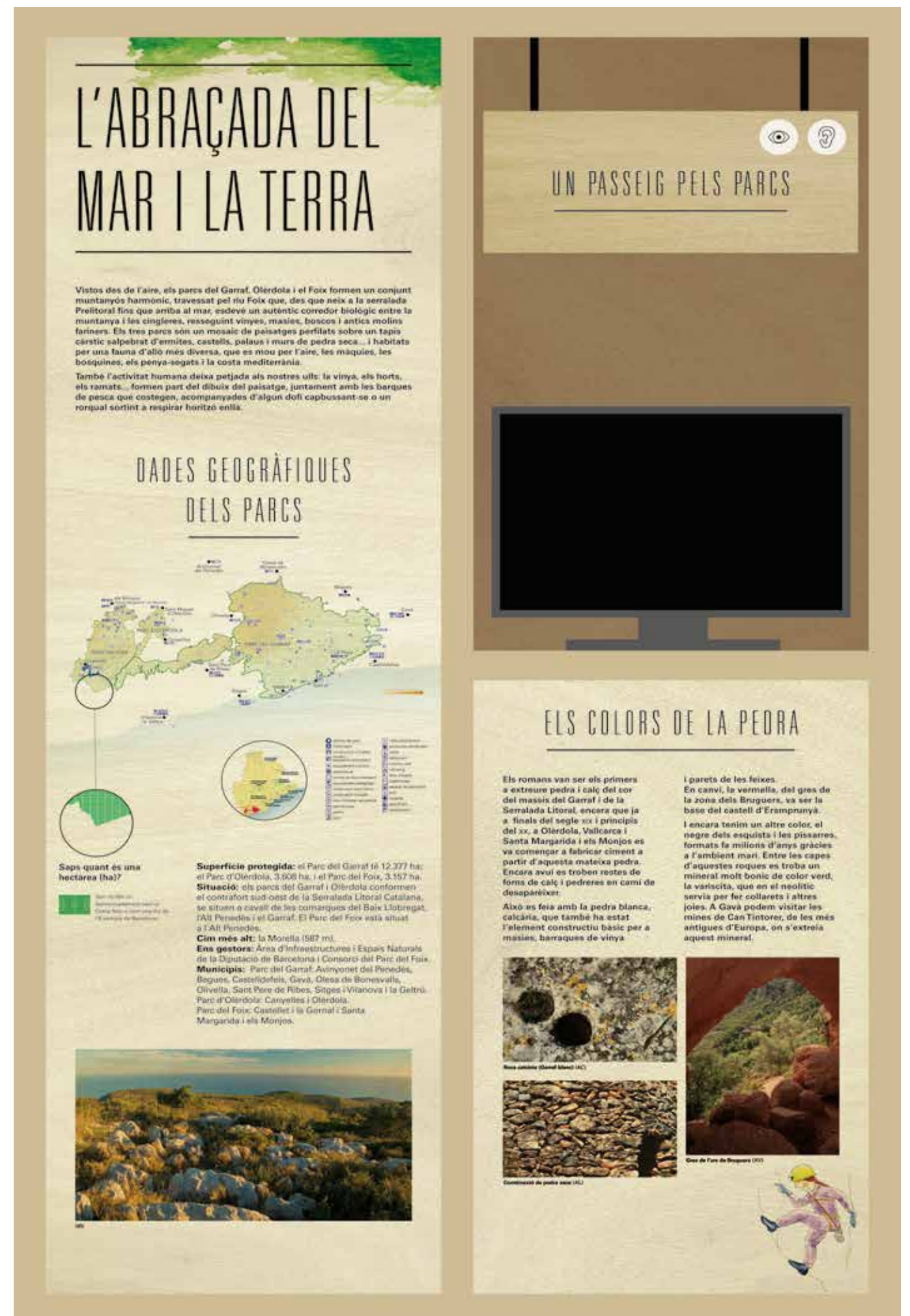
La Júlia ens convida a passejar pels parcs mitjançant un vídeo. És una passejada tranquil·la, sense cap més pretensió que fer una primera aproximació als elements més interessants del seu patrimoni cultural i natural.

Que en gaudiu!

Els colors de la pedra

La pedra blanca, calcària, ha estat l'element constructiu bàsic per a masies, barraques i parets de les feixes. Els romans ja extreien pedra i calç del massís del Garraf i la Serralada Litoral (de fet, la fabricació de ciment a la zona es va allargar fins a començament del segle xx). D'altra banda, la pedra vermella, el gres de la zona dels Bruguers, és la base del castell d'Eramprunyà, a l'est del massís del Garraf. I, finalment, la pedra negra, dels esquists i les pissarres, forma part del paisatge gràcies a la influència de l'ambient marí.

Per tot plegat, podem parlar dels colors blanc, vermell i negre com els colors del paisatge dels tres parcs.

3. EL QUE ES VEU

Descripció del plafó

La primera part del plafó està dedicada a la vegetació. A la part més costanera dels parcs, la màquia és la formació vegetal més generalitzada, composta d'arbustos i adaptada a la sequera. Hi destaca el margalló, l'única palmera autòctona d'Europa, acompanyada del garric, el llentiscle o el càrritx.

En canvi, cap a l'interior regnen els boscos espessos d'alzines, amb el sotabosc farcit de marfull, galzeran, aladern... I també pinedes, amb la farigola, el romaní i l'espígol.

Aquesta vegetació és típicament de clima mediterrani, amb poques pluges, hiverns suaus i estius calorosos. L'escassetat d'aigua és, justament, la que va portar a la necessitat del pantà de Foix.

El que hi ha amagat

A la profunditat, però, el paisatge és tot un altre. El massís del Garraf té més de dues-centes cavitats, entre avencs, coves i canals. L'arquitectura d'estalactites i estalagmites, fins que s'ajunten en columnes naturals, és prou engrescadora perquè l'espeleologia sigui una de les activitats més importants del parc. Precisament va ser al Garraf on va néixer, a principis del segle XIX, aquesta disciplina esportiva. Hi destaca l'avenc de l'Esquerrà, un dels més profunds dels Països Catalans.

El joc de les fragàncies

Al plafó es proposa una activitat interactiva que consisteix a descobrir a través de l'olor la farigola, el romaní i el pi blanc.

Guaita els colors!

Presenta un seguit de fotos, tant d'animals com de flors i plantes, que destaquen pel color i que són una representació de la varietat que podem trobar als parcs.

EL QUE ES VEU

El margalló (*Chamaerops humilis*) destaca sobre la vegetació pel seu exotisme, és l'única palmera autòctona d'Europa.

S'estén arreu del Mediterrani, té les fulles amb forma de ventall i els seus fruits són coneguts com a pa de guineu, perquè aquest mamífer en menja quan no té res més. L'acompanyen el garric, amb fulles petites, lluent i punxegudes; el llentiscle, que resalta amb

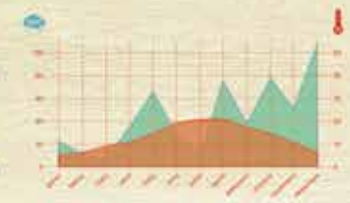
les fulles i els fruits vermells, o el càrritx, d'origen africà. Totes elles són espècies característiques de la màquia, que és la formació vegetal més generalitzada, composta per arbustos i adaptada a la sequera.

En canvi, cap a l'interior, els alzinars conformen boscos espessos, amb un sotabosc atapeït de marfull, galzeran i aladern, acompanyats de pinedes de pi blanc, que fan olor de farigola, romaní i espígol.

Aquesta vegetació és típicament de clima mediterrani, amb poques pluges, hiverns suaus i estius calorosos. Com que la roca empassa molta aigua, la verdor es escassa i sovintegen els sistemes per emmagatzemar l'aigua, com els pous o les cisternes d'aprovisionament. El pantà de Foix és un cas clar de solució d'aquesta necessitat.

CLIMA

El clima de mediterraneïtat de clima típicament mediterrani, amb precipitacions anuals de mitjana entre 600-800 mm, amb els màxims de hivern i mínims de estiu. Per això, hi ha un règim altitudinal, i l'estiu, amb precipitacions de 10-20 mm, és més suau que l'hivern, amb 10-20 mm. Per això, hi ha un règim altitudinal, i l'estiu, amb precipitacions de 10-20 mm, és més suau que l'hivern, amb 10-20 mm.

EL JOC DE LES FRAGÀNCIES

Posa el nas al forat i mira d'endevinar quina aroma s'hi amaga. Fes pivotar el triangle i veuràs si l'has encertada!

EL QUE HI HA AMAGAT

El massís del Garraf és sempre ple de gent com jo!

A la profunditat, les roques formen paisatges maravillosos que apassionen els espeleòlegs. Fa més de cent anys que es van començar a explorar i catalogar les cavitats de la zona, entre les quals podem trobar l'avenc de l'Esquerrà, un dels més profunds dels Països Catalans, i també el dels Esquelets, el d'Emili Sabaté, d'en Garrigal.

Podem dir que l'espeleologia a Catalunya va néixer al Garraf. I és que aquest massís té més de dues-centes cavitats, entre avencs, coves i canals!

I enmig de la foscor i la humitat, es pot contemplar l'arquitectura de les estalactites i les estalagmites, que s'ajunten fins a crear columnes naturals; podem trobar-hi ratpenats i també insectes com el troglodisium, un aràcnid sense ulls que s'orienta pel tacte de les potes.

GUAITA ELS COLORS!

Tant si viuen a prop del mar, al bosc o al riu, les flors i els animals es vesteixen llampants perquè els puguem admirar.

4. QUIN MOVIMENT!

Descripció del plafó

De la mateixa manera que el paisatge dels tres parcs és variat, també passa el mateix amb la fauna de cada un dels espais. Mentre que al massís del Garraf hi ha fauna adaptada a un terreny abrupte i poca aigua; el riu Foix i el pantà presenten una gran riquesa d'animals aquàtics. Tot plegat, acompanyat de les espècies marines que conviuen a la costa, retallada de penya-segats.

Això vol dir que a la conca del Foix trobarem tortugues, serps d'aigua, granotes, gripaus i salamandres, amb ànecs, bernats pescaires i martinets, mentre que al massís del Garraf hi ha ocells tan representatius com la merla roquera, el còlit o l'hortolà. En ambdues zones hi ha també espècies vulnerables, com el falcó pelegrí, o en risc d'extinció, com l'àliga cuabarrada o perdiguera. Al mar tenim l'oportunitat d'observar ocells com el corb marí o albirar com naden els dofins i els rorquals. Finalment, si fem un volt pels boscos, podem ensopegar amb un senglar, un escurçó o, cap al vespre, un ratpenat.

Al plafó, hi trobareu dibuixos i característiques específiques del duc, el corb marí emplomallat, la tortuga mediterrània i l'anguila.

Adeu mosquits!

Aquesta part del plafó informa de la importància dels ratpenats, d'una banda, com a caçadors de mosquits i el que això ajuda en l'eliminació de malalties, i, de l'altra, com a indicadors de la contaminació de l'aigua i de l'aire.

Joc dels animals

Aquí hi ha un joc que consisteix a girar una peça de fusta de manera que la imatge en moviment n'uneixi dues d'estàtiques que hi ha per separat. Aquesta activitat ens serveix per introduir les característiques de tres animals: el dragó, l'esquirol i la reineta, també habitants dels tres espais naturals.

QUIN MOVIMENT!

Mentre que, d'una banda, el massís del Garraf ens ofereix una fauna adaptada a un relleu abrupte i amb escassetat d'aigua, el riu Foix i el seu pantà presenten una rellevant riquesa d'animals aquàtics. Tot plegat acompanyat de les espècies marines que conviuen a la costa, retallada de penya-segats. La diversitat de paisatge, per tant, es veu acompanyada d'una gran varietat de fauna.

Així, si passem per la conca del Foix, podem trobar tortugues i serps d'aigua, granotes, gripaus i salamandres, acompanyats d'ànecs, bernats pescaires i martinets, mentre que al massís del Garraf hi ha ocells tan representatius com la merla roquera, el còlit o l'hortolà. En ambdues zones hi ha també espècies vulnerables, com el falcó pelegrí, o en risc d'extinció, com l'àliga cuabarrada o perdiguera.

Al mar tenim l'oportunitat d'observar ocells com el corb marí o albirar com naden els dofins i els rorquals. Finalment, si fem un volt pels boscos, podem ensopegar amb un senglar, un escurçó o, cap al vespre, un ratpenat. Com veieu, hi ha una gran diversitat!

5. EL MAR DES DE FORA

Descripció del plafó

Hi trobareu una descripció de la costa retallada del Garraf, amb els penya-segats, les aus marines i els cetacis que s'hi acosten. Hi destaca la sempreviva menuda, una flor considerada vulnerable que creix a zones rocoses. També s'hi parla de les coves i balms d'Eramprunyà, al Garraf, tot parant esment a les tafones, com l'arc dels Bruguers. A més, s'hi remarquen les coves de la Bovera, del Parc del Foix.

La sirena de la Falconera

Com que està ambientada en el penya-segat de la Falconera, en aquest plafó s'explica la llegenda de la sirena de la Falconera.

El mar des de dintre

En contraposició al mar des de fora, aquí s'informa de què és la posidònia i quins problemes té a conseqüència de l'activitat humana. Les praderies de posidònia disminueixen de manera alarmant des de fa uns seixanta anys, a causa de la contaminació, de la pesca d'arrossegament i de l'ancoratge de vaixells esportius. Ara s'han establert mesures de conservació, una de les quals és treballar amb mètodes de pesca més respectuosos amb el medi.

S'hi esmenten també les investigacions de restes enfonsades de vaixells antics que duu a terme el Consorci de Patrimoni de Sitges.

6. L'AIGUA MÉS DOLÇA

Descripció del plafó

En aquest plafó hi ha la informació del pantà de Foix, de les aus que hi viuen i també del que veuen les aus des de l'aire, prop del mar.

El pantà de Foix és un embassament que pertany al riu del qual pren el nom, creat per una presa situada al municipi de Castellet i la Gornal, a la comarca de l'Alt Penedès, a prop del límit amb la comarca del Garraf, cap on seguirà el riu fins a la desembocadura. Ocupa una superfície aproximada de 66 hectàrees.

És en el context de la greu crisi agrària i econòmica general del final del segle XIX quan sorgeix el projecte que va transformar decisivament l'agricultura de les poblacions més properes, que passaren de la vinya al regadiu. Finalment, l'any 1901 es va començar a projectar. En un primer moment, van mancar el suport econòmic dels propietaris rurals i un projecte definitiu. Tot plegat va alentir la posada en marxa de la construcció. Més tard, el 1907 van començar les ajudes de l'Estat. Es va inaugurar el 1928 i nou anys després es va poder començar a regar amb l'aigua de l'embassament. La xarxa de séquies es va completar el 1943.

A més de servir per regar i beure, l'aigua del Foix s'ha aprofitat històricament per moure les moles de molins fariners. Se n'han documentat més de 50 al llarg de la conca, entre els quals destaca el Molí del Foix, a Santa Margarida i els Monjos, documentat des de començament del segle X, que des de l'any 2002 és un Centre d'Interpretació Històrica i Natural, amb diverses sales polivalents i un jardí botànic.

Des de l'aire

És molt rellevant la riquesa del pantà de Foix pel que fa a les aus aquàtiques que hi podem trobar. En aquesta part del plafó se'n localitza una bona mostra: el cabusset, la fotja, el martinet, l'ànec cullerot, el berrat pescaire i el blauet, i encara hi podríem afegir camallargues, corriols o cueretes.

També hi apareixen la baldriga cendrosa i la merla roquera, encara que el seu hàbitat és el marí, el dels penya-segats i el mar; en podrien ser més: la gavina capnegre, el mascarell o el xatrac menut.

Què hi veuen els ocells?

En aquest apartat l'exposició fa referència als cetacis que s'acosten al Garraf, ja que se'n poden veure anualment una cinquantena. S'il·lustra amb imatges d'un dofí ratllat i un rorqual comú, encara que també sovintegen l'espai els caps d'olla grisos, de la família dels *Delphinidae*, dels quals se sap molt poc sobre el seu estat de conservació a la Mediterrània i que reben aquest nom per la morfologia globosa que tenen al front.

L'AIGUA MÉS DOLÇA

El pantà de Foix es troba al curs mitjà del riu que li dona nom, i la seva presa es troba a Castellet i la Gornal, a l'Alt Penedès, prop del límit amb la comarca del Garraf. Ocupa unes 66 hectàrees, encara que l'espai fluvial situat aigües avall n'hi afegeix una quinzena més.

Va ser en el context de la greu crisi agrària i econòmica del final del segle XIX quan va sorgir la idea de construir aquest pantà. Després de la crisi de la fil·loxera, va ser molt important per tal de canviar

el cultiu de la vinya per altres de regadiu. Finalment, el 1901 es va començar a projectar, encara que la falta de recursos econòmics va alentir l'inici de l'obra. Sis anys més tard, però, agafa embranzida, es constitueix un sindicat de regants i es transmeten les ajudes de l'Estat. Es va inaugurar el 1928, i nou anys més tard es va començar a regar amb aigua de l'embassament. Finalment, el 1943 es va completar la xarxa de séquies projectada.

Preses de la Junta de Obras del Pantà del Foix. Autoria desconeguda (1900) (ACU)

Pantà de Foix (ACU)

L'aigua del Foix no només ha servit per regar i beure-hi la gent i els animals. Històricament, s'ha aprofitat la seva força per fer moure les moles dels molins fariners. Al llarg de la conca se n'han documentat més de 50! Un dels més grans i destacats és el Molí del Foix, a Santa Margarida i els Monjos, documentat des de començament del segle X, reformat i ampliat diverses vegades fins al segle XX, convertit en farinera el segle XIX i transformat en celler i megatzem vinícola als anys trenta del segle passat.

Mig en l'òbit, l'any 1995 fou adquirit per l'Ajuntament, i després de diferents fases de rehabilitació acollí des de l'any 2002 un Centre d'Interpretació Històrica i Natural, amb diverses sales polivalents i un jardí botànic. Amb el temps ha esdevingut un referent al territori en l'àmbit de l'educació ambiental i la reivindicació del patrimoni natural i cultural.

Molí del Foix (ACU)

Molí del Foix (TGA)

DES DE L'AIRE

El cabusset
El cabusset és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

El martinet
El martinet és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

La fotja
La fotja és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

El berrat pescaire
El berrat pescaire és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

La merla roquera
La merla roquera és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

L'ànec cullerot
L'ànec cullerot és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

El blauet comú
El blauet comú és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

El cabusset
El cabusset és un ocell de mida mitjana, amb un cap gran i un coll llarg. És molt comú a les zones humides i es pot veure fàcilment a prop del pantà de Foix.

QUÈ HI VEUEN ELS OCELLS?

Des del cel, els ocells veuen el mar, en tota la seva immensitat: les barques i els vaixells, gent que neda, que pren el sol a la platja... I també hi veuen el peixos, grans i no tan grans. Però sobretot, al parc del Garraf, el més gran que veuen són els cetacis, les balenes i els dofins, que sovintegen aquesta zona. Són moltes les espècies diferents que visiten aquesta costa: dofins listats o mulers, rorquals, caps d'olla gris, catxalots...

Es poden veure fins a cinquanta vegades en un any! N'hi ha que venen de pau, com a carn de la seva migració, i n'hi ha que s'hi queden de forma més estable. Venen a la costa del Garraf perquè hi troben molt de krill, que són els petits crustacis que els serveixen d'aliment. Si en volem veure, des del parc del Garraf s'organitzen activitats per observar-los de més a prop.

7. GRANS RECORREGUTS

Descripció del plafó

Els continguts d'aquest plafó tenen en comú que es refereixen a recorreguts, tal com indica el títol, encara que són força diferents.

Un passeig per la història

El primer recorregut és cultural i ens guia per una visita pels tres parcs que passa per les mines de Can Tintorer, a Gavà, en les quals s'extreia la variscita durant el neolític; pel castell d'Olivella, documentat des de l'any 992; pel Pla dels Albats, necròpolis dels segles X-XII; l'església de Sant Miquel d'Olèrdola, romànica del segle X; el castell de Castellet, a la riba del pantà de Foix; el Palau Novella, una joia modernista d'aire eclèctic construïda per un *americano*, i el castell d'Eramprunyà, envoltat de penya-segats.

Destí transhumant

El segon recorregut parla de la transhumància. El Penedès, el Garraf i el Camp de Tarragona han estat habitualment zones d'hivernada per als ramats transhumants procedents de les comarques pirinenques. El "Camí ramader de Marina. De la Cerdanya al Penedès" és un projecte impulsat pels ajuntaments de Llívia, Lluçà i Santa Margarida i els Monjos, amb el suport i l'acompanyament de l'Associació d'Iniciatives Rurals de Catalunya (ARCA), l'Institut per al Desenvolupament i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran (IDAPA) i el Parc del Foix, juntament amb altres entitats i organismes públics com Lluçanès Terra de Transhumància, el Molí del Foix o el Museu de Llívia, i la col·laboració de persones expertes en la transhumància, el món pastorívol, els camins ramaders i del territori. Els seus objectius són la reivindicació de la transhumància, el món pastorívol i els camins ramaders; exercir la protecció cultural i ambiental del territori i promoure el turisme del territori seguint criteris de sostenibilitat.

D'altra banda, la Fundació Miranda ja fa sis anys que acompanya a peu cavalls recuperats de maltractament i abandó en transhumància des de la pastura de Coll de Nargó (Alt Urgell) fins a Olivella (Parc del Garraf). La fundació emprèn aquesta llarga caminada per antics camins de transhumància i algun tram del camí ramader de Marina.

Les tècniques tradicionals

Els forns de calç

Fins fa pocs anys la calç tenia un paper important en la vida quotidiana. S'utilitzava en construcció, per a higiene i per a aïllament tèrmic, entre altres usos. L'ofici del calcinaire consistia a produir calç a partir de la cocció de roca calcària. Al massís del Garraf va ser una important activitat preindustrial que ha deixat restes als parcs. N'hi ha un de restaurat al Parc del Foix.

La pedra seca

Les construccions fetes amb pedra seca es caracteritzen per l'ús de pedres de l'entorn proper i sense cap material de cohesió entre si. És una mostra destacada de coneixements humans que s'han transmès de generació en generació i que han deixat una petjada en el paisatge, costums i tradicions. La barraca de vinya feta amb pedra seca és un referent paisatgístic dels tres parcs.

GRANS RECORREGUTS

UN PASSEIG PER LA HISTÒRIA

Can Tintorer (Gavà)
Mines de variscita durant el neolític.

Castell d'Olivella (Mà)
Documentat des de l'any 992.

Pla dels Albats (Llívia)
Necròpolis dels segles X-XII.

Sant Miquel d'Olèrdola (Lluçà)
Església romànica del segle X.

Castell de Castellet (Foix)
A la riba del pantà de Foix.

Palau Novella (Lluçà)
Joia modernista d'aire eclèctic.

Castell d'Eramprunyà (Lluçà)
Envoltat de penya-segats.

LES TÈCNIQUES TRADICIONALS

ELS FORNS DE CALÇ

L'ofici de calcinaire consistia a produir calç a partir de la cocció de la roca calcària. Aquesta va ser una activitat preindustrial molt important al massís del Garraf, des de l'època dels romans fins a entrar el segle XX.

El procés es feia en forns de pedra dels quals queden moltes restes. Al fons de Sant Llorenç, al Parc del Foix, hi ha un antic forn de calç restaurat. Així podem veure com eren en realitat.

Forn de calç al fons de Sant Llorenç (Parc del Foix).

DESTÍ TRANSHUMANT

Els camins ramaders o carrerades són camins de domini públic per on el bestiar té dret de pas.

El Penedès, el Garraf i el Camp de Tarragona han estat habitualment zones d'hivernada per als ramats transhumants procedents de les comarques pirinenques. El trasllat de milers de caps de bestiar de la muntanya a la marina, i a la inversa, a la cerca de les millors condicions d'alimentació i climatologia per al bestiar, ha establert uns vincles socials, econòmics i culturals entre realitats diverses del territori, que en molts casos es remunten al segle XI.

L'Associació del Camí Ramader de Marina, formada per una trentena d'ajuntaments liderats per Santa Margarida i els Monjos, Lluçà i Llívia, treballa per la recuperació de la ruta transhumant que ha permès el moviment de ramats entre el Pirineu oriental i el litoral al Penedès i al Garraf com a mínim des de l'edat mitjana, essent la via pecuària amb una referència escrita més antiga a Catalunya.

Com a corredor que uneix realitats paisatgístiques i ecològiques del tot diverses, anant des de la neu de les altes muntanyes a la sorra de la platja, reuneix un patrimoni cultural i natural excepcional i és conformat per tota una munió de pòsits de la història que permeten fer una interpretació polidèrica, inèdita i original del món de la transhumància, tot promovent l'activitat pastorívola i la ramaderia extensiva, alhora que genera un recurs de desenvolupament local mitjançant la creació de rutes per fer a peu o amb bicicleta.

Per la seva banda, manades de cavalls custodiats per la Fundació Miranda donen vida al Camí Ramader de Marina practicant la transhumància entre el Parc del Garraf i el Pla de l'Orri, al Berguedà.

Cavalls que custodiaven la Fundació Miranda (Lluçà).

Ramat de valls al Parc del Foix (Lluçà).

LA PEDRA SECA

La tècnica tradicional de la pedra seca forma part de la llista del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de la UNESCO i és ben visible a tot el Garraf i a la conca del Foix, en forma de murs de subjecció de feixes de cultiu, barraques de vinya, cabanes de pastor o forns de calç, entre d'altres.

La característica principal d'aquestes construccions és que es feien amb pedres de l'entorn proper i sense cap material de cohesió entre elles.

La barraca de vinya és un referent paisatgístic dels tres parcs. Construïda amb pedra seca, adopta formes diverses i pot presentar base quadrada o rodona.

Pensades per aixoplugar-se de les inclemències meteorològiques o per guardar-hi eines, podem trobar barraques de vinya abandonades entre antigues feixes i cobertes d'arbustos. Moltes han estat restaurades, per posar en valor aquest important patrimoni històricocultural.

Barraca de vinya (Lluçà).

8. OLÈRDOLA, LA MUNTANYA DE LA HISTÒRIA

Descripció del plafó

El plafó fa un recorregut pel patrimoni històric del Conjunt Monumental d'Olèrdola, que preserva vestigis arqueològics que van des de l'edat de bronze fins a l'edat mitjana, passant per les èpoques ibèrica i romana.

Aquest conjunt monumental està situat sobre una plataforma rocosa de 358 m d'altitud, als vessants occidentals del massís del Garraf, dins el parc d'Olèrdola, tot dominant la plana del Penedès. Dins el recinte fortificat medieval, l'espai s'estructurava en tres àrees. A la part superior es trobava la zona militar, amb el castell al cim, i, més avall, l'àrea sacra, amb l'església i la necròpolis. La part baixa de la muntanya estava ocupada per les cases.

Les excavacions arqueològiques que s'hi han dut a terme han permès establir la cronologia d'ocupacions d'aquest indret des del bronze antic fins a l'època medieval, amb llargs períodes d'abandó. De l'antiga ciutat d'Olèrdola se sap que fou habitada a l'època neolítica i a l'edat del bronze i, més tard, pels ibers. La seva posició estratègica constituïa un lloc fortificat en èpoques bel·licoses i poc convenient durant els períodes de pau.

Al plafó, s'hi destaquen la muralla romana, construïda sobre una altra muralla de l'edat de ferro i reformada pels ibers; la cisterna romana excavada a la roca; l'església de Sant Miquel, romànica, que es va mantenir en ús fins al segle XIX; el castell medieval, i el Pla dels Albats, una necròpolis situada fora de la muralla.

Els més antics

Els cessetans eren un dels pobles ibers que ocupaven una part de la costa central catalana, amb les actuals comarques de l'Alt i el Baix Penedès, Garraf, el Camp de Tarragona i probablement una part de l'Anoia. Van ocupar Olèrdola entre els segles V-IV i I aC. Era una zona poc accidentada i amb una llarga costa, plena de petits assentaments que, com que estaven molt pròxims els uns dels altres, formaven una densa xarxa.

D'aquest territori conegut com la Cessetània ens en parlen, encara que de manera molt breu, els autors clàssics Plini, Polibi i Titus Livi. Hi van tenir lloc els primers enfrontaments entre els romans i els cartaginesos.

A partir dels jaciments situats en tots tres parcs podem conèixer oficis, ja perduts, relacionats amb la vida rural més antiga, com la construcció de marges de pedra seca i la fabricació de calç o oli de ginebró.

Qui era Jaume el Mentider?

Bandolers i pirates actuaven sense pietat el camí de Castelldefels a Sitges. Les quadrilles de bandolers solien ser compostes per joves pagesos o per jornalers forasters de baixa escala social i sense feina. N'hi havia de molt coneguts i utilitzaven com a armes els pedrenyals i els trabucs.

OLÈRDOLA: LA MUNTANYA DE LA HISTÒRIA

Pla dels Albats (II)

Processó de l'església de Sant Miquel (II)

El Conjunt Monumental d'Olèrdola preserva vestigis arqueològics de gran interès, des de l'edat de bronze fins a l'edat mitjana, passant per les èpoques ibèrica i romana. El Museu d'Arqueologia de Catalunya hi té una seu.

La muralla romana, que data del segle I aC, ja havia estat precedida d'una altra muralla d'inici de l'edat de ferro (segle VI aC) i reformada pels ibers (segles V-I aC).

Destaca que està construïda amb carreus extrets de la pedrera que hi ha a l'interior de la mateixa fortificació. Juntament amb la de Tarragona i Empúries, és una de les muralles més importants de Catalunya.

Dels romans també és destacable la cisterna excavada en roca, utilitzada per emmagatzemar aigua de pluja. Del segle I aC, té capacitat per a 350.000 litres d'aigua.

Ja del segle X trobem l'església de Sant Miquel, romànica, que va ser refeta unes quantes vegades i que es va mantenir en ús fins a finals del segle XX. Són remarcables una porta dovellada del segle XVI i una finestra geminada per una columna amb capitell preromànic.

Al punt més elevat de la muntanya hi ha el castell medieval, també del segle X, que es va construir a partir de la talaià romana. Les vistes des d'aquest punt són les millors!

Fora muralles, s'ubica la necròpolis coneguda com a Pla dels Albats (segles X-XI), amb més de 150 tombes excavades en la mateixa roca.

El nom li ve perquè hi ha nombroses tombes petites, corresponents a infants i nadons.

Muralla romana d'Olèrdola (II)

ELS MÉS ANTICS

Els cessetans eren un dels pobles ibers que ocupaven la zona de la costa catalana. Van ocupar Olèrdola entre els segles V-IV i I aC. El poblat en què vivien era d'una extensió considerable (més de tres hectàrees) i es van instal·lar a la part baixa; aprofitant la muralla, que ja existia. Dins del recinte hi havia diversos tallers artesans dels quals destaca una tintoreria/adoberia que és l'única documentada en el món ibèric.

Al curs mitjà del riu Foix s'han identificat importants jaciments protohistòrics i ibers, com ara Mas Castellar, la Bassa o la Timba de Santa Bàrbara, molts d'ells relacionats amb l'emmagatzemament de producció agrícola, i al curs baix de la conca s'han localitzat restes d'un important establiment portuari del riu Foix, que hauria estat la principal via d'entrada de mercaderies al Baix Penedès, el Garraf i l'Alt Penedès.

A partir dels jaciments situats en tots tres parcs podem conèixer oficis, ja perduts, relacionats a la vida rural més antiga, com la construcció de marges de pedra seca i la fabricació de calç o oli de ginebró.

Publicació per celebrar els cessetans (II)

Cassa ibèrica dels segles V-I aC, Museu de Dèu (II)

Reproducció d'una casa ibèrica a Olèrdola (II)

QUI ERA JAUME EL MENTIDER?

El camí ral que anava de Barcelona a Tarragona travessava el Llobregat i seguia per Sant Boi, Begues, Olesa i la Granada, des d'on seguia cap al sud.

D'altra banda, el camí de Castelldefels a Sitges escurçava les distàncies, tot i que era més difícil i també perillós. Hi actuaven sense pietat bandolers i pirates.

Els bandolers eren, en general, joves pagesos sense feina. Entre els més coneguts hi havia Jaume "el Mentider", Antoni Pujol "el Renegat" o en "Samarra", que anaven armats amb pedrenyals i trabucs.

9. ESGLÉSIES, ERMITES I CASTELLS

Descripció del plafó

Arreu del territori dels tres parcs trobem nombroses mostres d'arquitectura romànica. Al plafó destaquem l'església de Sant Miquel (segle x), a Olèrdola, element distintiu de la muntanya, restaurada el 2008 tal com era el segle xii. Va continuar en ús fins a finals del segle xix.

Destaca també el Sant Sepulcre d'Olèrdola (segle xi), l'única església romànica de planta circular dedicada al Sant Sepulcre que es conserva a Catalunya. El 1954 s'hi descobriren fragments de pintures murals que fan més excepcional aquesta església.

Al Garraf, a prop del castell d'Olivella, hi ha les restes de la capella de Sant Pere, una nau de la qual només queda l'absis, amb una finestra d'esqueixada simple, i part dels murs.

I a Vilanova hi ha la torre d'Enveja, de planta circular, datada entre el segle xi i xiii. L'esveltesa o el gruix de la paret són propis d'una torre de guaita.

Reflectint-se a les aigües del Foix, trobem l'església de Sant Pere de Castellet, ja documentada el segle xii. És un edifici de planta rectangular i una sola nau amb volta de canó. La coberta és a dos vessants, de teula àrab. S'hi arriba a través d'una ampla escalinata i d'un atri cobert per volta de canó. Als murs laterals exteriors de les bandes de l'església hi ha contraforts; al nord, aprofitant una part del desnivell del terreny, hi ha un gran campanar de paret.

També al Parc del Foix, a Santa Margarida i els Monjos destaquen les ermites de Santa Margarida, de Santa Maria de la Senabra, de Sant Llorenç de la Senabra i de la Mare de Déu de Penyafel, d'on procedeix el Retaule de Sant Miquel (segle xv), actualment al MNAC, considerada una de les grans obres del gòtic català.

Record d'una 'fuga' de Bach

El fragment del poema de Joan Salvat-Papasseit que hi ha en aquest plafó descriu el viatge que el va portar a Sitges, en tren, a través de tretze túnels de la línia Barcelona - Vilanova i la Geltrú. El poeta, afectat de tuberculosi, va anar a viure a Sitges per recomanació mèdica, amb l'esperança que els aires de mar li milloressin la salut.

El quadre que acompanya el poema és de Joaquim de Miró i Argenter (1849-1914), artista sitgetà amb una obra abundant que va excel·lir com a pintor de marines, horts i masies, temàtiques en les quals va demostrar ser un observador molt minuciós, capaç de captar i interpretar la realitat quotidiana. Se'n poden veure obres als museus Cau Ferrat i Maricel, de Sitges, i Víctor Balaguer, de Vilanova i la Geltrú.

El llegat dels 'americanos'

Els indians o els *americanos* són totes les persones que van aconseguir grans riqueses –o fortunes més modestes– i van tornar a Catalunya per mostrar que la seva aventura americana havia estat tot un èxit. Al Garraf en tenim un exemple al Palau Novella. És un edifici de caràcter eclèctic, amb decoracions destacades a l'interior, com una sala neoàrab. L'exterior imita un fortí amb mur alt, garites a les cantonades i al costat de les portes. En un dels patis hi ha un safareig d'aire gaudinià.

10. UNS PARCS PER A TOTHOM

Descripció del plaó

El darrer plaó detalla com funciona la gestió dels parcs i quins són els seus objectius de conservació, desenvolupament econòmic de la població i ús públic.

La Xarxa de Parcs Naturals

Els parcs són un territori de gran valor natural i patrimonial amb un projecte propi de conservació impulsat per les administracions que els gestionen. A més, formen part d'un projecte global, que és la Xarxa de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, integrada per dotze espais naturals de gran valor paisatgístic, ecològic i cultural. La Xarxa protegeix més de cent mil hectàrees en cent municipis. Finalment, els parcs també formen part del Pla d'Espais d'Interès Natural de Catalunya (PEIN) i de la xarxa europea Natura 2000.

La conservació de la diversitat

Els parcs presten suport a la recerca en els àmbits de l'ecologia, la història i el patrimoni arquitectònic, en col·laboració amb altres institucions, museus i entitats naturalístiques i culturals. A més, desenvolupen programes de seguiment de fauna i flora prioritàries i participa en altres programes de seguiment de fauna indicadora del bon estat de conservació del medi natural, que es fan en els àmbits català, espanyol i europeu.

Ús públic i l'educació ambiental

Des dels parcs es dissenya una oferta d'ús públic respectuosa i sostenible, i alhora es garanteix la preservació dels ecosistemes, del patrimoni cultural i dels usos tradicionals. Disposen d'un pla d'itineraris que ofereix als ciutadans un conjunt de passejades de descoberta i d'interpretació del paisatge i d'un complet conjunt d'equipaments integrat per una xarxa de centres i punts d'informació. El conjunt d'equipaments es completa amb tres centres de documentació, tres escoles de natura, un observatori astronòmic, miradors i àrees d'aparcament.

Desenvolupament econòmic sostenible

Els parcs garanteixen l'activitat tradicional i encoratgen els que treballen amb els productes locals per afavorir el desenvolupament econòmic sostenible. Es fomenta també l'activitat ramadera sostenible i s'impulsa el programa «Parc a taula» per destacar els valors naturals, culturals i paisatgístics de l'espai mitjançant la gastronomia de qualitat i el foment de la producció artesanal i l'agricultura de proximitat.

FONTS DE CONSULTA

Tot seguit, us oferim informació addicional sobre els parcs del Garraf, Olèrdola i el Foix i sobre alguns aspectes relacionats amb el seu patrimoni ecològic o cultural.

Parc del Garraf. Xarxa de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona
<https://parcs.diba.cat/web/garraf>

Parc d'Olèrdola. Xarxa de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona
<https://parcs.diba.cat/web/olerdola>

Parc del Foix. Xarxa de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona
<https://parcs.diba.cat/web/foix>

Xarxa de Parcs Naturals. Diputació de Barcelona
<http://parcs.diba.cat>

L'Informatiu dels Parcs
Informació sobre els parcs de la Xarxa de Parcs Naturals
<http://parcs.diba.cat/web/l-informatiu>

Viu el parc escolar
Programa de coneixement del Parc adreçat a escolars
<http://www.viuelparc.org>

Educació ambiental
Programes, serveis i equipaments de la Xarxa de Parcs Naturals
<http://parcs.diba.cat/web/educacio-ambiental>

Visita 360° de l'exposició «Parcs del Garraf, Olèrdola i el Foix»
Visió en 360° de l'exposició itinerant amb enllaços d'interès i informació complementària.
<https://parcs.diba.cat/web/multimedia/visites-virtuals-360>

CRÈDITS DE L'EXPOSICIÓ

Coordinació
Subdirecció d'Imatge Corporativa
i Promoció Institucional de la
Diputació de Barcelona

Coordinació tècnica
Gerència de Serveis d'Espais
Naturals de la Diputació de
Barcelona

Continguts i disseny gràfic
L'Apòstrof, SCCL

Il·lustracions
Agnès Perelló (AP)

Fotografies
Ajuntament d'Olèrdola (AO)
Ajuntament de Castellet
i la Gornal (ACG)
Alberto G. Rovi (AR)
Andoni Canela (AC)
Andreu Clemente (ACL)
Àngela Llop (AL)
Arxiu Sitges-Rovira (ASR)

Biblioteca Museu Víctor
Balaguer (BMVB)
Borja Animal (BA)
Carme Giménez (CG)
Domènec Freixedes (DF)
Enric Fontvila (EF)
FroggyDarb (FD)
Iñaki Relanzón (IR)
Isiwal (IS)
JBricu (JBR)
Josep M. Calaf (JMC)
Joan Rosell (JR)
Jordi Bastart (JB)
Josep Gesti (JG)
Mª Àfrica (MA)
Maria Rosa Ferre (MF)
Miquel C. (MC)
Oriol Clavera (OC)
Paolo Neo (PN)
Pau Lagunas (PL)
Pinacoteca Municipal de
Sitges (PMS)
Quatre Passes, SCCL (QP)
Sofia Paricio (SP)
Tato Grasso (TG)

Till F. Teenck (TF)
Toni Galitó (TGA)
Vicent Barraquet (VB)
Viv Hamilton (VH)
Xarxa de Parcs Naturals (XPN)
Xevi Vilaregut (XV)
Zeynel Cebeci (ZC)

Cartografia
Xarxa de Parcs Naturals de la
Diputació de Barcelona

Producció audiovisual
Bruna González - Rosa Embún

Producció
Dígit

Agraïments
Serveis tècnics i personal dels
parcs del Garraf, Olèrdola i el Foix
Serveis tècnics de l'Ajuntament de
Santa Margarida i els Monjos

Oficines dels parcs del Garraf i d'Olèrdola

Ctra. de Ratpenat a Plana Novella, km 3,5

08870 Sitges

C/ de l'Àtom 21. Polígon La Post

08850 Gavà

Tel. 935 971 819

p.garraf@diba.cat

Oficina del Parc del Foix

C/ Castell, 31

08729 Castellet i la Gornal

Tel. 977 670 169

p.foix@diba.cat

Parc del Garraf

Parc d'Olèrdola

Parc del Foix

**Diputació
Barcelona**

| *Xarxa de Parcs Naturals*